

ГРАФІЧНЕ МИСТЕЦТВО УКРАЇНИ ЯК КОНСТАТАЦІЯ ВІЙНИ
GRAPHIC ART OF UKRAINE AS A STATEMENT ON WAR

УДК 76:355.018(477)

DOI:10.31500/2309-8813.19.2023.294878

Сергій ГулєвичАспірант,
Інститут проблем сучасного мистецтва
НАМ України
e-mail: hulievych@gmail.com**Serhii Hulievych**Postgraduated student,
Modern Art Research Institute of the
National Academy of Arts of Ukraine
orcid.org/0000-0003-0990-114X

Анотація. У статті розглядається специфіка графічного мистецтва як засобу архівування війни. Хронологічні межі дослідження охоплюють період від початку повномасштабного вторгнення і дотепер. Це зумовлено активною рефлексією мистецтва на аномальні та нетипові умови соціокультурного середовища. Потужною базою для дослідження, окрім теоретичних праць, стали не менш важливі експозиційні проекти, присвячені темі війни. Предметом дослідження виступає графіка як вид образотворчого мистецтва та особливості його рефлексії на війну. Основний акцент дослідження графічного мистецтва зосереджений на його технічній складовій. З'ясовано, що технічне різноманіття графіки забезпечує її поліфункціональність та здатність до архівування історичних подій через образотворче мистецтво. Встановлено основні відмінності між архівуванням та документацією війни. Визначено основні чинники, які забезпечують розвиток графічного мистецтва під час війни. Окремо проведено аналіз ідейно-тематичного змісту творів сучасних українських митців, що працюють з різними графічними матеріалами та техніками, стилями та жанрами. Визначено, що головні теми графічних творів розкривають різноманітні події та символи війни, а зображення її героїв та жертв наповнюють твори глибоким змістом та сенсами. Методологічні засади дослідження ґрунтуються на принципі історизму та системності, які забезпечують об'єктивний теоретичний підхід.

Ключові слова: архів, графічне мистецтво, архівування війни, образ, символ.

Постановка проблеми. Війна — це динамічне явище, що перебуває в постійному русі. Зміни потребують фіксації, дослідження та архівації для майбутніх поколінь. Доба технічного прогресу подарувала нам змогу здійснювати архівацію на різного типу цифрові носії. Разом з тим не менш важливим явищем у цьому процесі є твори мистецтва, що відображають квінтесенцію суворої реальності. Систематизація та архівація таких творів дає можливість використовувати їх у педагогічній, просвітницькій, ідеологічній та пропагандистській практиках.

Аналіз досліджень і публікацій. Досліджень з проблематики рефлексії української графіки на повномасштабну війну Росії проти України в науковому полі наразі ще не здійснено. Водночас з'являються окремі онлайн-архіви, де серед багатьох творів мистецтва, присвячених сучасній військовій тематиці, зустрічаються й графічні твори. Це насамперед зумовлено тим, що війна ще триває, а отже будь-яке мистецтво, включаючи і графічне, перебуває в живому процесі й робити остаточні висновки ще не на часі. Але ми мусимо розглядати культуру в усіх джерелах її наповнення на різних етапах. У межах цього дослідження проаналізована більш широка проблематика, а саме мистецтво у часі війни. Зокрема, розглянуто статті:

О. Голуб «Орнаментальність як знаковий меседж у творах воєнного періоду» [4, с. 32], в якій авторка підіймає питання змістовності орнаменту на прикладах авторських робіт, О. Федорука «Нескорена Україна перемагає» [9, с. 22], де автор аналізує загальні тенденції образотворчого мистецтва на прикладі однойменної експозиції, а також К. Чернявського «Національна спілка художників і війна» [10, с. 6], де йдеться про вклад НСХУ в розвиток українського мистецтва після повномасштабного вторгнення. Особливо важливим матеріалом для цього дослідження стали експозиційні проекти, присвячені війні: «Мистецтво воєнного часу» в галереї The Naked Room, «Одне з одним. Просторові діалоги» в Малій галереї Мистецького Арсеналу, «Щоденники. Колективна виставка мистецтва воєнного часу» в Dumchuk Gallery спільно з «Космос табір», проект «Половина» (виставка Нати Левітасової та Олексія Ревіки у Imagine Point) та багато інших.

Мета статті — розглянути українське графічне мистецтво, що рефлексує на війну, з точки зору історичної, мистецької цінності та предмету архівування, з'ясувати його основні ідейно-тематичні напрямки.

Завдання: розглянути та проаналізувати графічне мистецтво з точки зору рефлексії на війну; дослідити ідейно-тематичну мову вибраних творів; визначити роль графіки як засобу архівації війни.

Виклад основного матеріалу. Мистецтво — це живий організм. На нього впливають різноманітні явища, фактори та чинники, що в свою чергу призводить до його трансформацій та видозмін. Графіка як складова образотворчого мистецтва також синтезує в собі навколишні явища, зокрема перебіг воєнних дій, стан та настрої суспільства. Дати загальну оцінку таким трансформаціям ми зможемо з відстані часу, після завершення війни. Але поки процес триває, ми можемо зробити проміжні висновки, виокремити головні тенденції та напрямки. Зважаючи на це, доцільним буде окреслити хронологічні рамки дослідження. Попри те, що російсько-українська війна розпочалася ще у 2014 році, ми розглянемо період повномасштабного вторгнення — з лютого 2022 року і дотепер. Це зумовлено тим, що після початку відкритої агресії РФ проти України культурний фронт почав особливо емоційно та гостро рефлексувати на воєнні дії.

І. Кант писав, що «...війна, якщо вона ведеться правильно та з дотриманням громадянських прав, містить у собі щось піднесене» [6, с. 271]. Цим «піднесеним» ми можемо вважати, по-перше, визвольну війну (саме такою вона є для України), якщо ми говоримо про війну як певну абстракцію, по-друге, — культурну війну (говорячи про наслідки від війни або процеси, які відбуваються з культурою в цей час).

Культура, як живий організм, не може не реагувати на знакові події, а тому певною мірою «живиться» та «надихається» ними і, на жаль, найбільш знаковою подією в Україні сьогодні є війна. Вона також слугує потужним інструментом піднесення духу громадян, у такий спосіб укріплюючи волю до визвольної боротьби. З-поміж багатьох форм культури, які так чи інакше проявляються під час війни, ми зосередимо нашу увагу на духовній і матеріальній культурі (далі ми будемо використовувати термін «мистецтво»). Вони пов'язані з розвитком суспільства і доповнюють одне одного. Таким чином, під час війни мистецтво видозмінюється, його основними рисами стають символи, атрибути та герої війни. Графіка як різновид мистецтва так само зазнає змін, насамперед ідейно-тематичних та матеріальних, які обумовлені середовищем і умовами існування. Безумовно, ми не можемо стверджувати, що кожен художник присвячує свої роботи виключно темі війни. Однак її конотації відчутні у творчості майже всіх українських митців. Одні повністю занурюються у тему війни, інші емоційно не в змозі творити будь-що й беруть творчу паузу. Хтось, навпаки, під впливом емоційного сплеску акумулює свої страхи в творче русло. З огляду на це можемо погодитись з І. Кантом, що у «війні є щось піднесене», те, що надихає. Звісно, парадоксальним є той факт, що мисте-

цтво, яке має оспівувати життя, перетворюється на інструмент боротьби та мистецьке осмислення трагедії, смерті, непоправних втрат з використанням різних засобів вираження. Одним з наших завдань є виокремити та проаналізувати ці твори.

У поле нашого дослідження входить питання щодо архівування подій мистецькими засобами. Тут слід зазначити відмінність між архівуванням та документацією. Цю різницю важливо розуміти з огляду на те, що художні твори не є історичними документами. У тлумачному словнику термін «архівування» має таке означення: «Процес впорядкованого накопичення документів для тривалого зберігання, зазвичай зі стисканням інформації» [2, с. 41]. У контексті графіки для нас важливо усвідомити це трактування в проєкції на художні твори, які можна вважати архівними. «Впорядковане накопичення документів» в нашому випадку означало б відбір творів, які свідчать про той чи інший період або подію війни, через музеї, галереї та приватні колекції. Під словосполученням «стискання інформації» ми маємо розуміти, що художній твір несе в собі інформацію, яка була проаналізована та переосмислена митцем. На відміну від фото- та відеофіксації, художник творчо репрезентує усвідомлену ним інформацію, висвітлюючи певну подію через особистісне осмислення, одночасно не втрачаючи її універсальну сутність. Тоді як «документування» означає «спостереження, вимірювання та запис даних ...» [7].

Предметом пропонованого дослідження є графіка. В «Енциклопедії сучасної України» термін «графіка» означає «вид образотворчого мистецтва, базований на техніці рисунка» [5]. Також окремим видом графіки в постмодерній епосі вважається комп'ютерна графіка, крім неї існують ще промислова, книжкова, станкова. Ми свідомо не будемо акцентувати увагу саме на видах графіки, а більшою мірою зосередимось на її матеріальності. Це важливе уточнення, адже в поле дослідження потрапляють замальовки, ескізи, начерки, виконані графічними матеріалами, аквареллю на папері та естампи. З огляду на це ми структуруємо та окреслимо межі предмету дослідження. Спираючись на ці критерії, ми й будемо аналізувати ту чи іншу творчу практику.

Від початку повномасштабного вторгнення графічне мистецтво отримало сильний емоційний поштовх. На початку століття графіка як вид образотворчого мистецтва була дещо в «тіні» живопису. Музеї та галереї неохоче експонували графічні твори. Винятком є «Всеукраїнська трієнале графіки», організована НСХУ, та експозиції профільних інститутів: НАОМА, кафедри графіки Видавничо-поліграфічного інституту, Львівської академії друкарства тощо. Ситуація змінилась після 2013 року: на цей період припадає своєрідне «відродження» графічного мистецтва. Організуються артфестивали, виставки, конкурси, ярмарки, присвячені тиражній графіці. Українських художників-граверів все частіше можна зустріти в списках учасників міжнародних виставок та конкурсів. Українською графікою цікавиться світ. Після повномасштабного вторгнення цей інтерес значно поживався. У 2022 році загалом стало «модно» за кордоном мати серед експонатів роботи українських художників. Чому ми на цьому наголошуємо? Тому що це стало одним з факторів, що вплинули на розвиток графіки, відповідно якість і кількість графічних творів зростає. Безумовно, окрім цього базового чинника, визначальним є війна, насамперед як суб'єкт, що здійснює вплив, а також творчий та практичний досвід художника, його психологія і світосприйняття.

Спробуємо проаналізувати кожен чинник окремо:

– війна — явище, яке за своєю природою немає аналогів. Але тут варто розглядати війну не лише в її суто класичному характері, тобто як військове протистояння між країнами, а як складну систему взаємозв'язків, насамперед філософських та духовних. Також слід говорити про її суб'єктивну роль. Осмислюючи війну через філософію, ми можемо знайти як позитивні, так і негативні конотації. Однак в контексті суб'єктивізму варто говорити про кризу. Кризу, яка породжує творчий сплеск. «Криза, таким чином, стає джерелом всього суцього» — зазначає А. Марчинський. — Вона відділяє одну річ від другої, творить їх, дарує їм обличчя й

наділяє іменами. Вона дозволяє світу існувати в його визначеності, матеріальності і конкретності...» [8]. Про те, що війна дає імпульс новому та становить його логічну структуру, зазначено і у «Лекціях з філософії історії» Гегеля, який вважав, що війну повинне пережити кожне покоління, пояснюючи це очищенням та свободою мислення, а також тим, що війна переважає уявлення та вибудовує нові логічні структури. У своїй праці «Феноменологія духу» він зазначає: «Війна це дух і форма. В якій є своя дійсність та підтвердження суттєвого моменту моральної субстанції, абсолютна свобода моральної самодостатньої сутності від будь-якого матеріального буття» [3, с. 243]. Гегель наділяє війну духом і формою, які забезпечують оновлення самосвідомості та виконують функцію рушія. Отже, в нашому випадку війна відіграє роль рушійної сили, відправної точки, з якої починається воєнне мистецтво;

– творчий та практичний досвід — це навички, якими володіє художник, які в контексті рефлексії на війну відіграють надважливу роль. Це пов'язано з атиповими умовами для праці, іноді з відсутністю професійних матеріалів та інструментів, важким психологічно-емоційним фоном. Це все має компенсуватись навичками та вміннями художника. Результат таких творчих практик ми можемо віднайти у великій кількості графічних замальовок, ескізів, начерків, щоденників. Тобто, попри відсутність широкої палітри інструментарію, художники звертаються до матеріалів, які є доступними і за допомогою вони яких виражають у візуальній та фізичній площині свої ідеї, спостереження, почуття. З одного боку, ці доробки можуть позиціонуватись як вже завершені твори (що можна простежити у творчості І. Леві, Д. Кавеліної, В. Ралко, В. Рябоштана та інших митців), але, з іншого боку, притаманною рисою таких творів є їхня поліфункціональність. Всі підготовчі рисунки (зарисовки, ескізи, начерки, скетчі) через деякий час можуть трансформуватись у більш глибокі за сенсом, більш деталізовані й технічно різноманітні станкові роботи;

– психологія та світосприйняття — чинники, які слід розглядати в єдиному блоці, адже в контексті нашого дослідження вони взаємозалежні і доповнюють один одного. Наша психіка забезпечує стійкість до шокуєчих подій перших днів війни та до жахливих новин після її початку, визначає майбутнє нашого світогляду. Вона так само формує майбутню творчу лінію митця. Психологічна захисна реакція у більшості художників послаблюється вже через 7–10 днів. Це той термін, після якого відбуваються зміни на підсвідомому та свідомому рівнях. Вони деблокують функції, що відповідають за процеси, які забезпечують можливість сконцентрувати свою увагу на продукуванні мистецтва. Саме від психологічної стійкості залежатиме, як глибоко художник зануриться в проблематику війни у своїх графічних творах; наскільки швидко митець зможе повернутись до своєї звичної професійної діяльності; як — кардинально або частково — зміниться його творчий напрямок. Говорячи про світосприйняття, варто виокремити наступні його характеристики: воно формується нашою свідомістю через різного роду психологічні процеси; воно одночасно може бути об'єктом і суб'єктом у співвідношенні з психологією (залежно від умов); воно безпосередньо впливає на творчі пріоритети художника. Зважаючи на це, в аномальних умовах кризового характеру психологія впливає та загострює наше світосприйняття.

В сукупності ці чинники акумулюються у творчому мистецтві, який зароджується та продовжує існувати в якості контраргументу війні.

Для того щоб проаналізувати графічне мистецтво, яке рефлексує на війну, ми звернімося до творчості художників, які мають безпосереднє відношення до неї. На противагу сухому переліку художників та їхніх творів, а також задля уникнення узагальненої описовості, зосередимо увагу на творчості декількох митців. Серед багатьох художників, які роблять неочікуваний вклад в розвиток українського графічного мистецтва в Україні і створюють її імідж за кордоном, варто згадати О. Манна, Д. Красного, Є. Кліменка, А. Аджинджала, М. Маслову, М. Завального, С. Гулевича, М. Шерстюк та інших. Ми в свою чергу звернімося до творчості О. Джураєвої, О. Ревіки, Н. Савенко, А. Логова, В. Рябоштана та Д. Кришовського. У кожного з них різні стилі, техніки та підходи до творчості. Проте їх поєднує декілька спільних рис: концепція, світогляд, вид мистецтва та психологічно-емоційна складова особистості як така (мається на увазі, що кожен так чи інакше безпосередньо дотичний до

війни та її наслідків). Далі ми будемо аналізувати кожну підгрупу окремо, щоб аргументувати їхню доцільність та необхідність в контексті архівування війни.

Щоб аналізувати візуальні практики вищезгаданих митців, ми систематизуємо їхню творчість за технікою виконання творів. Постає питання: чому саме за технікою виконання? Насамперед, саме вибір графічної техніки надає роботі такі характеристики: терміни виконання та умови зберігання, технічні переваги та деталізація, можливість тиражування, цінність (йдеться не про фінансову, а духовну цінність). Таким чином, техніка слугує критерієм, який відіграє важливу роль з точки зору дослідження графічних творів.

Для подальшого дослідження творчості вищезгаданих митців ми розділимо їх на кілька підгруп, об'єднавши кожну з них тою чи іншою графічною технікою виконання:

– у першій підгрупі творчість — О. Джураєвої та Н. Савенко, що об'єднані класичними графічними техніками, гравюрою на дереві та літографією. Після початку повномасштабного вторгнення О. Джураєва звертається до техніки деревориту на протизагаду притаманній та звичній для неї ліногравюрі. Ця техніка, окрім того, що вирізняється своєю матеріальністю, дає змогу працювати з фактурами, зводить до мінімуму час створення (в порівнянні з ліноритом) та інструментарій, чим і користується художниця. Вона створює серію робіт під назвою «Вікно надії», в якій висловлює власне бачення війни з надією про світле майбутнє. Творчий концепт Н. Савенко дещо подібний. Сама мисткиня зауважує: «Хочу малювати майбутнє. Зображувати бомби я не хочу — це я робила ще у 2018 році», — саме тому вона зображає квіти у своїх роботах «Putins is dead», «Enemies will fade». Перевагами технік, в яких працюють обидві художниці, з огляду на нашу проблематику, слугує можливість тиражування. Це дає змогу демонструвати роботу одразу в декількох різних місцях, а їхня цінність зростає та набуває характеристик тиражного мистецтва. Також ми можемо стверджувати, що ці роботи є результатом глибокого осмислення, адже терміни виконання робіт в цих техніках унеможливають рисувати «тут і зараз», що дає змогу художницям підійти до зображення теми війни нетривіальним, дещо романтизованим способом.

– у другій підгрупі — творчість Д. Кришовського та О. Ревіки. За технікою виконання — кулькова ручка, лайнер. У графічних аркушах, зокрема в серії «Червона лінія», яку О. Ревіка розпочав ще до повномасштабного вторгнення та продовжує наповнювати новими творами, він використовує саме кулькову ручку. Через графіку художник розкриває тему війни, ілюструючи ті чи інші події («Область», «Дім», «Злочин», «Вторгнення») або місця («Харків», «Бердянськ», «Миколаїв-Обстріл», «Скіфи»). За стилем ці роботи дещо схожі на мистецтво плакату: чітке, лаконічне графічне зображення, підкреслене влучним словом чи виразом. Така «плакатність» притаманна й творчості Д. Кришовського. Він так само використовує впізнавані образи — тризуба, зброї, вінка — та наповнює їх сюжетними колізіями. Визначними аркушами після широкомасштабного вторгнення стали твори «Вистоїмо», «Овочі в тактичному оточенні», «Оберіг/Лендлізівський», «Руській військовий корабель, іді...». Обидва художники розкривають проблематику війни через символи, що вже стали визначними і впізнаваними. Використання кулькової ручки дає можливість передати головну ідею, доповнивши її динамічною композицією та світло-тоновим контрастом. Вибір техніки в свою чергу визначає творчий вектор, дає можливість зробити підготовчі ескізи м'якими матеріалами, а вже потім за допомогою чорної лінії/штриха та білого аркушу зацентувати увагу на основній проблемі та змісті, що досліджується митцем. Таким чином графічний твір звучить чітко та лаконічно, сюжетна лінія сприймається однозначно та прямолінійно. Мистецтво цих художників — це не що інше, як пряма рефлексія на війну. Такі твори можна віднести до тих, що архівують нашу історію методом «стискання» оточуючого середовища;

– третя підгрупа розкриває нам інший підхід та концепцію загалом. Доступність, швидкість, миттєве реагування на подію та велика кількість рисунків, начерків, замальовок. Саме так ми можемо охарактеризувати творчість А. Логова та В. Рябоштана. У технічному вимірі ці художники принципово різні: якщо А. Логов звертається до акварелі, то В. Рябоштан бере

в руки звичайний графітний олівець. Їх об'єднує основна ідея — закарбувати події «по гарячих слідах». Ці техніки створюють ідеальні умови для швидкої творчої рефлексії на події ледь не щодня. Війну в своїх творах художники розкривають через замальовки (подеколи доопрацьовують їх та створюють станкові роботи, плакати), акцентуючи увагу на головних подіях. Серії робіт, які були розпочаті на початку війни, художники продовжують і донині. Чи можемо ми віднести їхні твори до мистецтва, що архівує війну? Безумовно, в будь-якій роботі ми віднайдемо знайому нам подію, котра сталася зовсім нещодавно. Пройшовши художнє осмислення, ця подія стискається до асоціативного, символічного характеру.

На прикладі творчості цих митців ми розглянули війну крізь призму її інтерпретації за допомогою різних графічних матеріалів. Взнявши за основу можливості тої чи іншої техніки, ми змогли розкрити широкий спектр спроможностей митців, які звертаються до графічного мистецтва. Щодо архівування, то з точки зору різноманіття матеріальності графіка нам дозволяє виробити, закарбувати та зберегти символи й події війни, образи жертв та героїв для наступних поколінь.

Звернувшись до ідейно-тематичної спрямованості згаданих художників, ми можемо констатувати різноманітність стилів та поліобразність. Саме через них митці висловлюють власну точку зору та внутрішні переживання, закарбовуючи їх на папері. Деякі художники звертаються до теми «світлого майбутнього», ніби зазираючи наперед. Інші наповнюють твори лаконічними формами символів та глибинними сенсами, породженими російсько-українською війною. А хтось, намагаючись вловити постійні зміни, хоче зупинити їх назавжди у своїх графічних аркушах. Графіка дає можливість швидко відгукуватись на події, вести діалог між художником та світом. На сьогодні не існує уніфікації ідейно-тематичної мови як такої, кожен має свою точку зору, свої почуття, переживання. Узагальнюючи, ми можемо охарактеризувати це мистецтво загалом через одну тему — як воєнне мистецтво (з соціополітичної точки зору). Але, відкинувши це узагальнення, та зробивши аналіз графічного мистецтва, ми можемо виділити окремі тенденції та констатувати певне урізноманітнення. Вони проявляються в зображенні героїки та трагічності, висміювання та піднесення, фантазування та документування. З кожним днем перелік тем, до яких звертаються художники, поповнюється. Сьогодні їх можна поділити на дві групи: постійні та короткочасні. До постійних ми відносимо теми страждання, героїки, стійкості, перемоги, тобто ті, що асоціюються з війною у кожного українця та є незмінними протягом всієї війни. Короткочасні ж теми є змінними в часі та просторі, такими можна вважати конкретну подію, яка вже минула, але залишила слід у нашій пам'яті. Серед таких зазначимо теми вторгнення, окупації, жертв, воїнів, «російського корабля...» тощо. Звернення митця одразу до багатьох з тем або вибір конкретної залежатиме від власних почуттів та самосвідомості. Ідея (ми говоримо не про ідею окремого твору чи митця, а ідею загальну), навпаки, консолідує художників. Головною ідеєю сьогоднішніх графічних творів як опосередкованих об'єктів війни є створення та поширення інформації у різних формах. Залежно від мети художника вона матиме характер комунікаційний, архівний, емоційний, художньо-образний. Саме тому українське графічне мистецтво сьогодні має спільну ідею та широкий спектр тем. Безумовно, вони корелюють одна з одною, створюючи глибоке джерело ідей для творчих практик, звернувшись до яких кожен художник переживає особистий катарсис, розповідаючи про свій погляд на війну.

З огляду на технічні переваги графіка стала потужним інструментом, зброєю у донесенні глибоких ідейно-тематичних сенсів, а кожен митець — воїном. Так само, як понад століття тому графіка була «...тісно повв'язана з революційним рухом і стала могутньою зброєю боротьби. Те, чого не можна було сказати друкованим словом, висловлювали мовою графіки. Під час революції 1905 р. у масових часописах друкувалися графічні твори, що таврували Миколу Кривавого, його катів, закликали до непримиренної боротьби за остаточне пова-

лення самодержавного ладу. І царським властям ніяк не щастило примусити графіку мовчати» [1, с. 80] — пише П. Білецький. Так і зараз графіка не мовчить, вона привертає до України увагу всього світу.

Висновки. Українська графіка як явище існує в контексті соціополітичних змін, глибоко переплітаючись з ними. Це простежується через художні образи та зміст графічних творів. Війна впливає на творчість художників по-різному — як безпосередньо, так і опосередковано. Вона проникає через їхнє особисте сприйняття, почуття та емоційно-психологічну рефлексію у графічні твори. В дослідженні з'ясовано, що в контексті архівування (насамперед нашої історії через опцію мистецтва) художня графіка переважає над іншими його видами, зокрема через свою технічну різноманітність. Важливими рисами графіки залишаються притаманні їй лаконічність та влучність художньо-образної мови. Дослідження графіки в контексті архівування залишається актуальним і дотепер, адже події розвиваються досить швидко, художники активно рефлексують на них та поповнюють архівний фонд.

Головними темами сучасних графічних творів слугують різноманітні події та символи, герої та жертви війни. Однак образ України вже давно сформований культурними діячами: він спирається на героїзм українців (воїнів, пересічних громадян, волонтерів), показує міць держави та духовно збагачує її потенціал. Одні художники звертаються до ліричного осмислення, інші в своїй творчості використовують символи війни, хтось фіксує конкретні, на жаль бридкі, огидні та жахливі для людства події. Однак у будь-якому випадку на авансцені цих творів завжди виступає війна.

Література

1. Білецький П. Мова образотворчих мистецтв. Київ: Радянська школа, 1973. 128 с.
2. Бусел В. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ: Перун, 2005. 1728 с.
3. Гегель Г. Феноменологія духа. Москва: Наука, 2000. 497 с.
4. Голуб О. Орнаментальність як знаковий меседж у творах воєнного періоду // Образотворче мистецтво. 2022. № 1–2. С. 32–33.
5. Белічко Н., Лагутенко О. Графіка // Енциклопедія сучасної України. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. URL: <https://esu.com.ua/article-26851> (дата звернення: 12.12.2022).
6. Кант И. Сочинения в шести томах. Т. 5 / Под общ. ред. В. Ф. Асмуса, А. В. Гулыги, Т. И. Ойзермана. Москва: Мысль, 1966. 564 с.
7. Документування // Словник.UA: Портал української мови та культури. Дата оновлення 2005. URL: <https://slovnuk.ua/index.php?swrd=документування> (дата звернення: 25.11.2022).
8. Марчинський А. Філософія за часів війни // Polskie Radio. Дата оновлення 14.05.2022. URL: <https://www.polskieradio.pl/398/8124/artukul/2958195,фiлософiя-за-часiв-вiйни> (дата звернення: 10.12.2022).
9. Федорук О. Нескорена Україна перемагає // Образотворче мистецтво. 2022. № 1–2. С. 22–24.
10. Чернявський К. Національна спілка художників і війна // Образотворче мистецтво. 2022. № 1–2. С. 6–9.

References

1. Biletskyi, P. (1973). *Mova obrazotvorchykh mystetstv* [The Language of the Visual Arts]. Kyiv: Radianska shkola [in Ukrainian].
2. Busel, V. (2005). *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* [Large Explanatory Dictionary of the Modern Ukrainian Language]. Kyiv: Perun [in Ukrainian].
3. Hegel, G. (2000). *Fenomenologiya duha* [Phenomenology of Spirit]. Moscow: Nauka [in Russian].
4. Holub, O. (2022). Ornamentálnist yak znakovyi mesedzh u tvorakh voiennoho periodu [Ornamentation as a Significant Message in the Wartime Works]. *Obrazotvorche mystetstvo, 1–2*, 32–33 [in Ukrainian].
5. Belichko, N. & Lahutenko, O. (2006). Hrafika [Graphics]. *Encyclopedia of Modern Ukraine*. Kyiv: Institute of Encyclopedic Research of the National Academy of Sciences of Ukraine. Retrieved from <https://esu.com.ua/article-26851> [in Ukrainian].
6. Kant, I. (1966). *Sochineniya v shesti tomah* [Works in Six Volumes]. Vol. 5. Eds. V. Asmus, A. Gulyga & T. Ojzerman. Moscow: Mysl [in Russian].
7. Dokumentuvannia (2005). [Documenting]. *Slovnyk.UA: Portal ukrainskoi movy ta kultury*. Retrieved from <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=документування> [in Ukrainian].
8. Marchynsky, A. (2022, May 14). Filosofiia za chasiv viiny [Philosophy in Times of War]. *Polskie Radio*. Retrieved from <https://www.polskieradio.pl/398/8124/artukul/2958195,філософія-за-часів-війни> [in Ukrainian].
9. Fedoruk, O. (2022). Neskorena Ukraina peremahaie [Unconquered Ukraine Is Winning]. *Obrazotvorche mystetstvo, 1–2*, 22–24 [in Ukrainian].
10. Cherniavskyi, K. (2022). Natsionalna spilka khudozhnykiv i viina [The National Union of Artists and the War]. *Obrazotvorche mystetstvo, 1–2*, 6–9 [in Ukrainian].

SERHII HULIEVYCH

GRAPHIC ART OF UKRAINE AS A STATEMENT ON WAR

Abstract. The article examines the specifics of graphic art as a means of archiving the war. The chronological boundaries of the study cover the period from the beginning of the full-scale invasion to the present. This is due to the active reflection of art on anomalous and atypical conditions of the socio-cultural environment. In addition to theoretical works, exhibition projects devoted to the theme of war became a powerful basis for research. The subject of the study is graphics as a type of fine art, and the key features of its reflections on the war. The main emphasis of the research is on the technical component of graphic art. It was found that the technical diversity of graphics ensures its multi-functionality and ability to archive historical events through fine art. The study established the main differences between archiving and war documentation and identifies the main factors that ensure the development of graphic art during the war. A separate analysis of ideological and thematic language was carried out on the example of modern Ukrainian artists working with various graphic materials and techniques, styles and genres. It was determined that the main themes of the graphic works reveal various events and symbols of the war, and the images of its heroes and victims fill the works with deep content and meanings. However, among such a variety of thematic themes, war is always at the forefront of each plot. War is the subject that determines the role of art, in particular graphic art. The methodological foundations of the research are based on the principle of historicism and observation, which provide an objective and theoretical approach to research.

Keywords: archive, graphic art, war archiving, image, symbol.